

Zaskarżenie wyroku

Wyrok wydany przez trybunał pierwszej instancji nie od razu otrzymuje klauzulę wykonalności. Może on okazać się nieważny, gdyż pominięto pewne przepisy proceduralne lub okazać się ważnym ale niesprawiedliwym. Dlatego Prawodawca kościelny przewidział możliwość zaskarżenia wyroku. W prawie kanonicznym procesowym istnieją cztery środki zaskarżenia wyroku: 1) skarga o nieważność wyroku; 2) apelacja; 3) przywrócenie do stanu poprzedniego; 4) nowa propozycja sprawy. Dwa pierwsze są środkami zaskarżenia wyroku w sensie ścisłym, dwa drugie zaś są środkami zaskarżenia wyroku w sensie szerokim.

Skarga o nieważność wyroku – *querela nullitatis contra sententiam*

Ogólna zasada jest taka, iż domniemywa się ważność wyroku, chyba że udowodni się coś przeciwnego. Zachowując przepisy kanonów 1622 i 1623, nieważność aktów ustanowiona prawem pozytywnym (*nullitates actuum, positivo iure statuta*), która chociaż była znana stronie wnoszącej skargę o nieważność wyroku, nie została zgłoszona sędziemu przed wyrokiem, jest przez sam wyrok sanowania, ilekroć chodzi o sprawę dotyczącą dobra osób prywatnych (*quoties agitur de causa ad privatorum bonum attinenti*) (CIC c. 1619). Dopiero, gdy sędzia stwierdzi nieważność wyroku, można cofnąć wyrok do poprawienia. Mogą być dwa rodzaje nieważności wyroku: nieusuwalna i usuwalna.

Nieważność nieusuwalna oparta jest na konkretnej przyczynie. Jeśli się taką przyczynę udowodni, zmusza to trybunał do cofnięcia się do etapu, który był przyczyną nieważności procesu i naprawienia całego procesu od momentu, w którym nastąpiła ryma. Nieważność nieusuwalna (*insanabilis nullitatis*) ma miejsce wówczas, gdy: 1) wyrok został wydany przez sędziego niewłaściwego bezwzględnie (*lata est a iudice absolute incompetenti*); 2) wyrok został wydany przez osobę nie mającą władzy sądenia w tym trybunale, w którym sprawa została rozstrzygnięta (*lata est ab eo, qui careat potestate iudicandi in tribunali in quo causa definita est*); 3) sędzia wydał wyrok pod wpływem przemocy lub ciężkiej bojaźni (*iudex vi vel metu gravi coactus sententiam tulit*); 4) proces przeprowadzono bez skargi sądowej albo nie był wszczęty przeciwko jakiejś stronie pozwanej (*iudicium factum est sine iudiciali petitione, de qua in can. 1501, vel non institutum fuit adversus aliquam partem conventam*); 5) przynajmniej jedna ze stron procesu nie miała prawa występowania w sądzie (*lata est inter partes, quarum altera saltem non habeat personam standi in iudicio*); 6) ktoś działał w imieniu strony bez zlecenia zgodnego z przepisami prawa (*nomine alterius quis egit sine legitimo mandato*); 7) którejś ze stron odmówiono prawa obrony (*ius defensionis alterutri parti denegatum fuit*); 8) spór nie został rozstrzygnięty nawet częściowo (*controversia ne ex parte quidem definita est*) (CIC c. 1620).

Skarga o nieważność wyroku może być zgłaszana w formie zarzutu zawsze (*proponi potest per modum exceptionis in perpetuum*), natomiast w formie skargi - wobec sędziego, który wydał wyrok - w ciągu dziesięciu lat od dnia ogłoszenia wyroku (*per modum vero actionis coram iudice qui sententiam tulit intra decem annos a die publicationis sententiae*) (CIC c. 1621).

Nieważność usuwalna jest wtedy, gdy wyrok w jakimś sensie jest niekompletny, co może zostać uzupełnione i wtedy staje się on ważnym. Nieważność usuwalna ma miejsce wtedy, gdy: 1) wyrok został wydany przez ilość sędziów niezgodną z ustawą (*lata est a non*

legitimo numero iudicum, contra praescriptum can. 1425, § 1); 2) wyrok nie zawiera motywów, czyli racji decyzji (*motiva seu rationes decidendi non continet*); 3) w wyroku brakuje wymaganych przez prawo podpisów (*subscriptionibus caret iure praescriptis*); 4) wyrok nie podaje wskazania roku, miesiąca, dnia i miejsca, w którym został wydany (*non refert indicationem anni, mensis, diei et loci in quo prolata fuit*); 5) wyrok opiera się na nieważnym akcie sądowym, którego nieważność nie została sanowana (*acta iudiciali nullo innititur, cuius nullitas non sit ad normam can. 1619 sanata*); 6) wyrok został wydany przeciw stronie nieobecnej zgodnie z przepisami prawa (*lata est contra partem legitime absentem, iuxta can. 1593, § 2*) (CIC c. 1622).

Skarga o nieważność wyroku może być wniesiona w ciągu trzech miesięcy od otrzymania wiadomości o ogłoszeniu wyroku (*proponi potest intra tres menses a notitia publicationis sententiae*) (CIC c. 1623).

Skargę o nieważność wyroku rozpatruje ten sędzia, który wydał zaskarżony wyrok (*de querela nullitatis videt ipse iudex qui sententiam tulit*), ale strona może zażądać innego sędziego, jeśli obawia się, że sędzia, który wydał wyrok zaskarżony z powodu nieważności, będzie uprzedzony i dlatego uważa go za podejrzanego. Strona może wymagać, by w jego miejsce dano innego sędziego, według przepisu kanonu 1450 (CIC c. 1624). Skargę można wnieść wraz z apelacją (*querela nullitatis proponi potest una cum appellatione*) do trybunału wyższej instancji, w terminie ustalonym na apelację (CIC c. 1625). Wówczas rozpatruje się najpierw skargę o nieważność wyroku, a stwierdziwszy nieważność wyroku odsyła się akta do poprzedniego trybunału by usunąć przyczynę nieważności wyroku, jeśli nie stwierdzi się nieważności wyroku, to podejmuje się apelację.

Skargę o nieważność mogą wnieść nie tylko strony, które się czują pokrzywdzone (*querelam nullitatis interponere possunt non solum partes, quae se gravatas putant*), lecz także rzecznik sprawiedliwości lub obrońca węzła (*sed etiam promotor iustitiae aut defensor vinculi*), ilekroć mają prawo do interwencji (*quoties ipsis ius est interveniendi*) (CIC c. 1626 § 1). Sam sędzia może z urzędu odwołać lub poprawić wydany przez siebie wyrok (*ipse iudex potest ex officio sententiam nullam a se latam retractare vel emendare*) w terminie ustalonym do działania w kanonie 1623, chyba że w międzyczasie zgłoszono apelację razem ze skargą o nieważność albo nastąpiła sanacja nieważności przez upływ czasu, o którym w kanonie 1623 (CIC c. 1626 § 2). Sprawy o nieważność wyroku mogą być rozpatrzone według norm o ustnym procesie spornym (*causae de querela nullitatis secundum normas de processu contentioso orali tractari possunt*) (CIC c. 1627). Gdy wyrok jest nieważny nieusuwalnie trzeba proces powtórzyć wykorzystując w tym celu akta sprawy, ale powtarzając akta procesu. Gdy wyrok jest nieważny usuwalnie, uzupełnia się tylko braki w wyroku.

Apelacja – de appellatione

Apelacja to przeniesienie sprawy do innego sędziego z jednoczesną prośbą o przeprowadzenie nowego procesu. Prawo do apelacji posiada strona pokrzywdzona wyrokiem (*pars quae aliqua sententia se gravatam putat*), tak powód jak i pozwany a także obrońca węzła lub promotor sprawiedliwości, jeśli występują w sprawie (CIC c. 1628).

Prawo nie zezwala na apelację w następujących sytuacjach: 1) od wyroku Papieża i Sygnatury Apostolskiej (*a sententia ipsius Summi Pontificis vel Signaturae Apostolicae*); 2)

od wyroku dotkniętego nieważnością, chyba że jest złączona ze skargą o nieważność (a *sententia vitio nullitatis infecta, nisi cumuletur cum querela nullitatis ad normam can. 1625*); 3) od wyroku, dzięki któremu sprawa cieszy się powagą rzeczy osądzonej (a *sententia quae in rem iudicatam transiit*); 4) od dekretu sędziego lub wyroku przedstanowczego, które nie mają mocy ostatecznego wyroku, chyba że jest złączona z apelacją od ostatecznego wyroku (a *iudicis decreto vel a sententia interlocutoria, quae non habeant vim sententiae definitivae, nisi cumuletur cum appellatione a sententia definitiva*); 5) od wyroku lub dekretu w sprawie, w stosunku do której prawo zastrzega, że rzecz powinna być jak najszybciej rozstrzygnięta (a *sententia vel a decreto in causa de qua ius cavet expeditissime rem esse definiendam*) (CIC c. 1629).

Pierwszą fazą procedury apelacyjnej jest zgłoszenie apelacji (*appellatio interponi debet coram iudice a quo sententia prolata sit*). Takie oświadczenie o zamiarze apelowania składa się w trybunale, który wydał wyrok w ciągu piętnastu dni użytecznych od wiadomości o ogłoszeniu wyroku (*intra peremptorium terminum quindecim dierum utilium a notitia publicationis sententiae*) (CIC c. 1630 § 1). Może to być dokonane pisemnie, co jest formą zwyczajną zgłoszenia apelacji, lub ustnie, ale w takiej sytuacji notariusz musi ją zredagować na piśmie wobec samego apelującego (*si ore fiat, notarius eam scripto coram ipso appellante redigat*) (CIC c. 1630 § 2). Jest to dla takiego trybunału zobowiązanie, aby akta sprawy wraz z pismem apelacyjnym i ewentualnym *votum separatum* przesłać do kolejnej instancji. Jeżeli powstaje kwestia co do prawa apelacji, winien ją rozpatrzyć jak najszybciej trybunał apelacyjny (*de ea videat expeditissime tribunal appellationis*), według przepisów ustnego procesu spornego (CIC c. 1631). Jeśli w apelacji nie wskazano, do jakiego trybunału została ona skierowana, domniemywa się (*praesumitur*), że dokonano jej do trybunału, o którym w kanonach 1438 i 1439, zgodnie z zasadą instancyjności (CIC c. 1632 § 1). Gdyby druga strona odwołała się do innego trybunału, wówczas sprawę przejmuje trybunał wyższy stopniem (*de causa videt tribunal quod superioris est gradus*) (CIC c. 1632 § 2).

Drugą fazą procedury apelacyjnej jest poparcie apelacji. Apelacja powinna być poparta u sędziego, do którego jest kierowana (*appellatio prosequenda est coram iudice ad quem dirigitur*) w ciągu miesiąca od jej zgłoszenia (*intra mensem ab eius interpositione*), chyba że sędzia, od którego się apeluje, udzielił stronie dłuższego terminu do jej poparcia (CIC c. 1633). Jest to najczęściej pismo strony apelującej adresowane do trybunału apelacyjnego, zawierające argumentację apelacji i propozycję środków dowodowych z dołączonym odpisem wyroku, od którego się apeluje (*adiuncto exemplari huius sententiae et indicatis appellationis rationibus*). Takie poparcie apelacji zawiera w sobie treść prośby skierowanej do sędziego wyższego o zmianę zaskarżonego wyroku (*ad prosequendam appellationem requiritur et sufficit ut pars ministerium invocet iudicis superioris ad impugnatae sententiae emendationem*), jest analogiczne do skargi powodowej i zmusza trybunał apelacyjny do jej przyjęcia lub odrzucenia, czyli do wydania decyzji (CIC c. 1634 § 1). Jeżeli strona nie może uzyskać w czasie użytecznym zaskarżonego wyroku, od trybunału, który go wydał, nie biegają w międzyczasie terminy (*interim termini non decurrunt*), a strona powinna zawiadomić o przeszkodzie sędziego apelacyjnego. Zobowiąże on nakazem sędziego, który wydał wyrok, do wypełnienia jak najszybciej swego obowiązku (CIC c. 1634 § 2). Jednocześnie poparcie apelacji zmusza trybunał, który wydał wyrok do przesłania akt sprawy właśnie do trybunału apelacyjnego (*interea iudex a quo debet acta ad normam can. 1474 iudici appellationis transmittere*) (CIC c. 1634 § 3).

Po bezużytecznym upływie apelacyjnych terminów zawitych (*inutiliter elapsis fatalibus appellatoriis*), czy wobec sędziego, który wydał wyrok, czy wobec sędziego

apelacyjnego, apelację uważa się za zaniechaną (*inutiliter elapsis fatalibus appellatoriis sive coram iudice a quo sive coram iudice ad quem, deserta censetur appellatio*). Gdyby, więc nie zgłoszono apelacji i jej nie poparto w terminie, uznaje się, że strona rezygnuje z apelacji (CIC c. 1635). Apelujący zawsze może się rzec apelacji (*appellans potest appellationi renuntiare cum effectibus, de quibus in can. 1525*) (CIC c. 1636 § 1). Jeśli apelację wniósł obrońca wężła lub promotor sprawiedliwości, rzec się jej może tylko obrońca wężła lub promotor sprawiedliwości sądu apelacyjnego (*a vinculi defensore vel promotore iustitiae tribunalis appellationis*) (CIC c. 1636 § 2).

Można wskazać sześć skutków apelacji. Pierwszym z nich jest fakt, iż apelacja złożona przez powoda służy również pozwanemu i na odwrót (*appellatio facta ab actore prodest etiam convento, et vicissim*) (CIC c. 1637 § 1). Drugim skutkiem jest fakt, iż jeżeli jest kilku pozwanych lub powodów, a wyrok jest zaskarżony tylko przez jednego albo przeciw jednemu z nich, uważa się, że zaskarżenie wyroku jest dokonywane przez wszystkich i przeciw wszystkim (*impugnatio censetur ab omnibus et contra omnes facta*), ilekroć rzecz, której się żąda jest niepodzielna albo obowiązek solidarny (CIC c. 1637 § 2). Trzecim skutkiem jest fakt, iż jeżeli apelacja została wniesiona przez jedną ze stron tylko co do pewnej części wyroku, strona przeciwna nawet po upływie apelacyjnych terminów zawitych, może wpadkowo apelować w stosunku do innych (*potest super aliis capitibus incidenter appellare*), w zawitym terminie piętnastu dni od dnia, w którym została zawiadomiona o głównej apelacji (CIC c. 1637 § 3). Czwartym skutkiem jest fakt, iż jeżeli nie stwierdza się czegoś innego, należy domniemywać, że apelacja została wniesiona przeciwko wszystkim częściom wyroku (*nisi aliud constet, appellatio praesumitur facta contra omnia sententiae capita*) (CIC c. 1637 § 4). Piątym skutkiem jest fakt, iż apelacja zawiesza wykonanie wyroku (*appellatio executionem sententiae suspendit*) (CIC c. 1638). Szóstym skutkiem jest fakt, iż zachowując przepis kanonu 1683, na stopniu apelacyjnym nie można dopuścić nowego tytułu roszczenia (*in gradu appellationis non potest admitti nova petendi causa*), nawet w formie użytecznej kumulacji; dlatego też rozwiązanie sporu może odnosić się tylko do tego, czy poprzedni wyrok, czy to w całości czy częściowo, zatwierdzić lub odrzucić (CIC c. 1639 § 1). Nowe zaś dowody dopuszczalne są tylko według przepisu kanonu 1600 (*novae autem probationes admittuntur tantum ad normam can. 1600*) (CIC c. 1639 § 2).

Na stopniu apelacyjnym należy postępować w ten sam sposób jak w pierwszej instancji (*in gradu appellationis eodem modo, quo in prima instantia*), zachowując odpowiednie proporcje, lecz zaraz po zawiązaniu sporu, według przepisu kanonu 1513 § 1 i 1639 § 1, należy przystąpić do dyskusji sprawy i do wyroku, chyba że ewentualnie należałoby uzupełnić dowody (CIC c. 1640).

Stan rzeczy osądzonej i nowe wniesienie sprawy – *de re iudicata et nova causae propositio*

Stan rzeczy osądzonej powstaje wtedy, gdy: 1) zapadły dwa zgodne wyroki odnośnie do tych samych stron, tego samego żądania i z tego samego tytułu roszczenia (*si duplex intercesserit inter easdem partes sententia conformis de eodem petito et ex eadem causa petendi*); 2) apelacja nie została wniesiona w użytecznym czasie (*si appellatio adversus sententiam non fuerit intra tempus utile proposita*); 3) na stopniu apelacyjnym nastąpiło umorzenie lub zrzeczenie się instancji (*si, in gradu appellationis, instantia perempta sit vel eidem renuntiatum fuerit*); 4) wydano wyrok definitywny, od którego nie przysługuje apelacja

(si lata sit sententia definitiva, a qua non datur appellatio ad normam can. 1629) (CIC c. 1641).

Rzecz osądzona cieszy się prawomocnością (*res iudicata firmitate iuris gaudet*) i nie może być bezpośrednio podważana, chyba że zgodnie z przepisem kanonu 1645 § 1 (CIC c. 1642 § 1). Tworzy ona prawo między stronami (*eadem facit ius inter partes*) i uprawnia do skargi rzeczy osądzonej oraz do zarzutu rzeczy osądzonej, którą sędzia może orzec także z urzędu, by przeszkodzić nowemu wprowadzeniu tej samej sprawy (CIC c. 1642 § 2). Stan rzeczy osądzonej oznacza, że spór między osobami procesującymi się został definitywnie zakończony i nie może być już zaskarżony bezpośrednio, gdyż uważany jest za sprawiedliwy. Taki stan jednocześnie tworzy prawo do egzekucji lub powództwa egzekucyjnego, czyli domagania się wykonania wyroku, oraz zarzutu rzeczy osądzonej, czyli niemożliwości wniesienia tej samej sprawy do sądu.

Sprawy dotyczące stanu osób nigdy nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej (*numquam transeunt in rem iudicatam causae de statu personarum*) (CIC c. 1643): nieważność małżeństwa, separacja, deklaracja domniemanej śmierci współmałżonka, nieważność świąceń i ślubów, pomimo orzeczenia mogą być wznowione. Nawet od dwóch zgodnych wyroków można się odwołać do trybunału apelacyjnego.

Jeżeli w sprawie dotyczącej stanu osób zostały wydane dwa zgodne wyroki (*si duplex sententia conformis in causa de statu personarum prolata sit*), w każdym czasie można się odwołać do trybunału apelacyjnego, przedstawiając w zawitym terminie trzydziestu dni od wniesienia zaskarżenia nowe i poważne dowody lub argumenty (*novis iisque gravibus probationibus vel argumentis*). Trybunał zaś apelacyjny, w ciągu miesiąca od przedstawienia nowych dowodów i argumentów, ma ustalić dekretem, czy nowe wniesienie sprawy należy dopuścić czy nie (CIC c. 1644 § 1). Odwołanie się do nowego trybunału, aby otrzymać nowe wniesienie sprawy (*ut nova causae propositio obtineatur*), nie zawiesza wykonania wyroku, chyba że albo ustawa zastrzega inaczej, albo trybunał apelacyjny, według przepisu kanonu 1650 § 3, nakaze zawieszenie (CIC c. 1644 § 2).

Przywrócenie do stanu poprzedniego – de restitutione in integrum

Przywrócenie do stanu poprzedniego następuje bez podważenia wyroku, wyrok jest ważny, ale po jego ogłoszeniu może się okazać, że jest niesprawiedliwy. Zakłada to, że gdyby sędzia znał jakiś konkretny argument, to nie wydałby takiego wyroku. W takiej sytuacji należy złożyć prośbę o przywrócenie stanu sprzed procesu. Nowym wyrokiem można przywrócić stan sprzed procesu, anulując skutki prawne wyroku. Wszystko jest ważne, ale traci skuteczność prawną. Przeciwno wyrokowi, który przeszedł w stan rzeczy osądzonej, jeżeli o jego niesprawiedliwości wyraźnie wiadomo (*dummodo de eius iniustitia manifesto constet*), przysługuje prośba o przywrócenie do stanu poprzedniego (CIC c. 1645 § 1).

Niesprawiedliwość jest oczywista, jeśli: 1) wyrok oparto na dowodach, które okazały się fałszywe i poprzez to część rozstrzygająca wyroku jest nie do utrzymania (*sententia ita probationibus innitatur, quae postea falsae deprehensae sint, ut sine illis probationibus pars sententiae dispositiva non sustineatur*); 2) zostały później odkryte dokumenty, które stwierdzają bez wątpliwości nowe fakty, domagające się przeciwnej decyzji (*postea detecta fuerint documenta, quae facta nova et contrariam decisionem exigentia indubitanter probent*);

3) wyrok wydano ze szkodą dla strony pod wpływem podstępnego działania drugiej strony (*sententia ex dolo partis prolata fuerit in damnum alterius*); 4) w sposób oczywisty naruszono przepis ustawy o charakterze nie tylko proceduralnym (*legis non mere processualis praescriptum evidenter neglectum fuerit*); 5) wyrok sprzeciwia się poprzedniemu rozstrzygnięciu, które uzyskało powagę rzeczy osądzonej (*sententia adversetur praecedenti decisioni, quae in rem iudicatam transierit*) (CIC c. 1645 § 2).

O przywrócenie do stanu poprzedniego z powodu motywów, o których w kanonie 1645 § 2, 1° - 3°, należy prosić sędziego, który wydał wyrok, w ciągu trzech miesięcy, licząc od dnia poznania tychże motywów (*petenda est a iudice qui sententiam tulit intra tres menses a die cognitionis eorundem motivorum computandos*) (CIC c. 1646 § 1). O przywrócenie do stanu poprzedniego z powodu motywów, o których w kanonie 1645 § 2, 4° - 5°, należy prosić trybunał apelacyjny w ciągu trzech miesięcy od otrzymania wiadomości o ogłoszeniu wyroku (*petenda est a tribunali appellationis, intra tres menses a notitia publicationis sententiae*). Ale, jeżeli w wypadku, o którym w kanonie 1645 § 2, 5°, wiadomość o poprzedniej decyzji później dotarła, czas upływa od tej wiadomości (CIC c. 1646 § 2). Terminy, o których wyżej, nie biegną, jak długo pokrzywdzony jest małoletni (*termini de quibus supra non decurrunt, quamdiu laesus minoris sit aetatis*) (CIC c. 1646 § 3).

Prośba o przywrócenie stanu poprzedniego zawieszona wykonanie wyroku, które jeszcze nie zostało rozpoczęte (*petitio restitutionis in integrum sententiae executionem nondum inceptam suspendit*) (CIC c. 1647 § 1). Jeżeli jednak na podstawie prawdopodobnych poszlak istniało podejrzenie (*si tamen ex probabilibus indiciis suspicio*), że prośbę złożono celem spowodowania zwłoki w wykonaniu wyroku (*ad moras executioni nectendas*), sędzia może zarządzić, by wyrok został wykonany, po przyznaniu jednak proszącemu o przywrócenie odpowiedniej kaucji, by - jeśli otrzyma przywrócenie do stanu poprzedniego - nie był poszkodowany (CIC c. 1647 § 2). Po przyznaniu przywrócenia do stanu poprzedniego, sędzia powinien orzec o meritum sprawy (*iudex pronuntiare debet de merito causae*) (CIC c. 1648).

Opłaty sądowe i bezpłatna pomoc

Na koszty sądowe składają się niezbędne i celowe opłaty związane z rozpoznaniem i rozstrzygnięciem konkretnej sprawy. Wchodzą w to zapłaty dla adwokatów, biegłych i tłumaczy, opłaty te nie są źródłem dochodu dla sądu ani okazją do nadużyć. O ostatecznej sumie kosztów sądowych powiadamia się dopiero po zakończeniu procesu, ale zaliczkę na poczet tych opłat wpłaca powód już na początku procesu. Dodatkowo sędzia może nakazać wpłacenie odpowiedniej sumy, jako gwarancji dotrzymania zobowiązań i zabezpieczenia przed szkodami.

Biskup, do którego należy prawo kierowania trybunałem, powinien ustanowić przepisy dotyczące: 1) zasądzenia stron na zapłacenie lub zwrot kosztów sądowych (*de partibus damnandis ad expensas iudiciales solvendas vel compensandas*); 2) wynagrodzenia pełnomocników, adwokatów, biegłych i tłumaczy, a także zawrotu kosztów świadkom (*de procuratorum, advocatorum, peritorum et interpretum honorariis deque testium indemnitate*); 3) przyznawania bezpłatnej pomocy lub obniżki kosztów (*de gratuito patrocinio vel expensarum deminutione concedendis*); 4) odszkodowania, jakie winien wypłacić ten, kto nie tylko przegrał w sądzie, lecz lekkomyślnie wszczął spór (*de damnorum refectione quae debetur ab eo qui non solum in iudicio succubuit, sed temere litigavit*); 5) depozytu

pieniężnego lub kaucji, którą należy złożyć w związku z wydatkami, które trzeba będzie pokryć, i szkodami do wynagrodzenia (*de pecuniae deposito vel cautione praestanda circa expensas solvendas et damna reficienda*) (CIC c. 1649 § 1). Od orzeczenia w sprawie kosztów, wypłacenia honorariów i szkód nie przysługuje oddzielna apelacja (*non datur distincta appellatio*), ale strona może się odwołać w ciągu piętnastu dni do tego samego sędziego, który może zmienić ustaloną kwotę (CIC c. 1649 § 2).

Gratuitum patrocinium to bezpłatna pomoc sądowa dla strony, która jest uboga i nie wniosła skargi lekkomyślnie. Taka strona może zostać całkowicie lub częściowo zwolniona z opłat sądowych oraz może być jej przyznany nieodpłatnie adwokat z urzędu. Strona prosząca o zwolnienie z kosztów sądowych winna przedstawić prośbę i zaświadczenie o stanie majątkowym, np. od proboszcza. Taką prośbę można umieścić już w skardze powodowej. Prośbę opiniuje rzecznik sprawiedliwości lub rzecznik dobra publicznego.

Wykonanie wyroku

Wyrok, który przeszedł w stan rzeczy osądzonej, może być przekazany do wykonania (*exsecutioni mandari potest*), z zachowaniem przepisu kanonu 1647 (CIC c. 1650 § 1). Sędzia, który wydał wyrok, w wypadku złożenia apelacji, także sędzia apelacyjny, mogą z urzędu lub na prośbę stron, nakazać tymczasowe wykonanie wyroku (*provisoriam exsecutionem iubere*), który jeszcze nie przeszedł w stan rzeczy osądzonej. Może to nastąpić po złożeniu, w razie potrzeby, odpowiednich kaucji, jeżeli chodzi o wypłaty, czyli świadczenia, przeznaczone na konieczne utrzymanie lub nagli inna słuszną przyczyna (CIC c. 1650 § 2). Jeśli jednak wyrok, o którym w § 2, jest zaskarżony, sędzia, zobowiązany do rozpoznania zaskarżenia, widząc, że prawdopodobnie jest ono uzasadnione i że z wykonania wyroku może powstać szkoda nie do naprawienia, może albo zawiesić samo wykonanie wyroku, albo zabezpieczyć je kaucją (*potest vel exsecutionem ipsam suspendere vel eam cautioni subicere*) (CIC c. 1650 § 3).

Nie może mieć miejsca wykonanie wyroku, zanim nie będzie sędziowskiego dekretu wykonawczego (*quam exsecutorium iudicis decretum habeatur*), który zarządza, że wyrok powinien być przekazany do wykonania. Dekret ten, w zależności od natury spraw, albo włącza się do treści samego wyroku, albo wydaje osobno (CIC c. 1651). Jeżeli wykonanie wyroku wymaga uprzedniego rozliczenia rachunkowego (*si sententiae exsecutio praeviam rationum redditionem exigat*), ma miejsce sprawa wpadkowa, którą powinien rozstrzygnąć ten sędzia, który wydał wyrok mający być przekazany do wykonania (CIC c. 1652).

Jeśli ustawa partykularna inaczej nie stanowi, wykonanie wyroku powinien nakazać osobiście albo przez kogoś innego biskup diecezji (*sententiam exsecutioni mandare debet per se vel per alium Episcopus dioecesis*), w której zapadł wyrok pierwszego stopnia (CIC c. 1653 § 1). Jeśliby on nie chciał lub zaniebdał, na żądanie zainteresowanej strony albo także z urzędu (*parte cuius interest instante vel etiam ex officio*) wykonanie należy do władzy, której zgodnie z postanowieniem kanonu 1439 § 3, podlega trybunał apelacyjny (CIC c. 1653 § 2). Wykonanie wyroku między zakonnikami należy do przełożonego (*inter religiosos exsecutio sententiae spectat ad Superiorem*), który wydał wyrok przekazywany do wykonania lub delegował sędziego (CIC c. 1653 § 3).

Wykonawca, chyba że w samej treści wyroku zostało coś pozostawione jego uznaniu, sam powinien wykonać wyrok, zgodnie z oczywistym sensem jego słów (*secundum obivium verborum sensum*) (CIC c. 1654 § 1). Wolno mu rozpatrywać zarzuty dotyczące sposobu i mocy wykonania, nie zaś meritum sprawy (*licet ei videre de exceptionibus circa modum et vim exsecutionis, non autem de merito*). Jeżeliby jednak skądinąd miał pewność, że wyrok jest nieważny lub wyraźnie niesprawiedliwy (*quod si habeat aliunde compertum sententiam esse nullam vel manifeste iniustam*) według przepisu kanonów 1620, 1622, 1645, powinien wstrzymać się od wykonania i sprawę przesłać do trybunału, który wydał wyrok, powiadamiając o tym strony (CIC c. 1654 § 2).

To, co dotyczy skarg rzeczowych (*reales actiones*), ilekroć jakaś rzecz została przysądzona powodowi, zaraz gdy ma miejsce stan rzeczy osądzonej, należy ją powodowi oddać (CIC c. 1655 § 1). W tym zaś, co dotyczy skarg osobowych (*actiones personales*), gdy pozwany został skazany na oddanie rzeczy ruchomej lub na zapłacenie pieniędzy, lub żeby coś oddał albo uczynił, sędzia w samej treści wyroku albo wykonawca według swego uznania i roztropności, powinien określić termin wykonania zobowiązania, który jednak nie powinien być skrócony poniżej piętnastu dni ani nie powinien przekraczać sześciu miesięcy (CIC c. 1655 § 2).

(Kan. 1681 - Ilekroć podczas instrukcji sprawy wyłoni się bardzo prawdopodobna wątpliwość, dotycząca niedopełnienia małżeństwa, trybunał może, zawieszając za zgodą stron sprawę nieważności, uzupełnić instrukcję do dyspensy *super rato*, a następnie przesłać akta do Stolicy Apostolskiej, wraz z prośbą o dyspensę od jednego lub obojgu małżonków i z wnioskiem trybunału oraz biskupa.)

(Kan. 1682 - § 1. Wyrok orzekający za pierwszym razem nieważność małżeństwa, wraz z apelacjami, jeśli takie są, i pozostałymi aktami sądowymi, należy przesłać z urzędu do trybunału apelacyjnego, w ciągu dwudziestu dni od ogłoszenia wyroku.

§ 2. Jeżeli wyrok za nieważnością małżeństwa został wydany na pierwszym stopniu sądu, trybunał apelacyjny, po zapoznaniu się z uwagami obrońcy węzła i, jeżeli takie są, także stron, swoim dekretem albo bez zwłoki potwierdza, albo dopuszcza sprawę do zwyczajnego rozpatrzenia na nowym stopniu.)

(Kan. 1683 - Jeżeli na stopniu apelacyjnym zgłoszono nowy tytuł nieważności małżeństwa, trybunał może go dopuścić i rozstrzygnąć jako pierwsza instancja.)

(Kan. 1684 - § 1. Po tym, gdy wyrok stwierdzający za pierwszym razem nieważność małżeństwa zostanie potwierdzony w trybunale apelacyjnym czy to dekretem, czy drugim wyrokiem, ci, których małżeństwo zostało orzeczone za nieważne, mogą zawrzeć nowe małżeństwo zaraz, gdy dekret lub drugi wyrok zostanie im podany do wiadomości, chyba że zostało to zabronione zakazem zamieszczonym w wyroku lub dekrete albo przez ordynariusza miejsca.

§ 2. Przepisy kan. 1644 należy zachować również, jeżeli wyrok, który orzekł nieważność małżeństwa, został potwierdzony nie drugim wyrokiem, lecz dekretem.)

MI Kan. 1679 - Wyrok stwierdzający po raz pierwszy nieważność małżeństwa, po upływie terminów ustalonych w kan. 16301633, staje się wykonalny.

MM Kan. 1365. Wyrok orzekający za pierwszym razem nieważność małżeństwa, po upływie terminu ustalonego w kan. 1311-1314, podlega wykonaniu.

MI Kan. 1680 - § 1. Stronie, która uważa się za pokrzywdzoną, jak również rzecznikowi sprawiedliwości oraz obrońcy wężła przy-sługuje prawo wniesienia skargi o nieważność wyroku lub apelacji od tego wyroku zgodnie z kan. 1619-1640.

§ 2. Po upływie ustalonych przez prawo terminów na wniesienie apelacji i jej poparcie, oraz po otrzymaniu przez trybunał wyższej instancji akt sądowych, należy ustanowić kolegium sędziowskie, wyznaczyć obrońcę wężła, a strony winny zostać we-zwane do przedłożenia uwag w określonym terminie; po upływie tego terminu, jeżeli w sposób oczywisty wynika, że apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę, trybunał kolegiálny winien potwierdzić swoim dekretem wyrok poprzedniej instancji.

§ 3. Jeżeli apelacja została przyjęta, należy postępować odpowiednio jak w pierwszej instancji.

§ 4. Jeżeli na stopniu apelacyjnym zgłoszony został nowy tytuł nieważności małżeństwa, trybunał może go dopuścić i rozstrzy-gnąć tak jak w pierwszej instancji.

MM Kan. 1366 § 1. Strona, która uważa się za pokrzywdzoną, jak również rzecznik sprawiedliwości oraz obrońca wężła mogą wnieść skargę o nieważność wyroku lub wnieść apelację od tego wyroku zgodnie z kan. 1302-1321.

§ 2. Po upływie ustalonych przez prawo terminów na wniesienie apelacji i jej poparcie oraz po otrzymaniu przez trybunał wyższego stopnia akt sądowych, należy ustanowić kolegium sędziowskie, wyznaczyć obrońcę wężła, a strony winny zostać wezwane do przedłożenia uwag przed upływem określonego terminu; po upływie tego terminu, jeżeli w sposób oczywisty wynika, że apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę, trybunał kolegiálny winien potwierdzić swoim dekretem wyrok poprzedniego stopnia.

§ 3. Jeżeli apelacja została przyjęta, należy postępować tak samo jak na pierwszym stopniu z niezbędnymi dostosowaniami.

§ 4. Jeżeli na stopniu apelacyjnym zgłoszony został nowy tytuł nieważności małżeństwa, trybunał może go dopuścić i rozstrzygnąć jak na pierwszym stopniu.

MI Kan. 1681 - Jeżeli został wydany wyrok podlegający wykonaniu, można zwrócić się w każdym czasie do trybunału trzeciego stopnia w celu nowego wniesienia sprawy według kan. 1644, przedstawiając nowe i poważne dowody lub argumenty w termi-nie zawitym trzydziestu dni od wniesienia zaskarżenia.

MM Kan. 1367. Jeżeli wyrok podlega wykonaniu, można zwrócić się w każdym czasie do trybunału trzeciego stopnia w celu nowego wniesienia sprawy według kan. 1325, załączając nowe i poważne dowody lub argumenty w terminie zawitym trzydziestu dni od wniesienia zaskarżenia.

(Kan. 1685 - Zaraz gdy wyrok stał się wykonalny, wikariusz sądowy winien zawiadomić o nim ordynariusza miejsca, w którym małżeństwo zostało zawarte. On zaś ma się zatroszczyć, by w księgach małżeństw i ochrzczonych jak najszybciej dokonano adnotacji o orzeczonej nieważności małżeństwa i o ustalonych ewentualnie zakazach.)

MI Kan. 1682 - § 1. Po tym jak wyrok, stwierdzający nieważność małżeństwa, stał się wykonalny, strony, których małżeństwo zo-stało uznane za nieważne, mogą zawrzeć

nowe małżeństwo, chyba że zostało to zabronione zakazem dołączonym do samego wyroku lub postanowieniem ordynariusza miejsca.

§ 2. Natychmiast, gdy wyrok stał się wykonalny, wikariusz sądowy winien notyfikować go ordynariuszowi miejsca, w którym małżeństwo zostało zawarte. On zaś ma się zatroszczyć, by w księgach małżeństw i ochrzczonych jak najszybciej dokonano adnotacji o orzeczonej nieważności małżeństwa oraz ustanowionych ewentualnie zakazach.

MM Kan. 1368 § 1. Po tym jak wyrok, w którym stwierdzono nieważność małżeństwa, stał się wykonalny, strony, których małżeństwo zostało uznane za nieważne mogą zawrzeć nowe małżeństwo, chyba, że zabrania im tego zakaz dołączony do samego wyroku lub wydany przez Hierarchę miejsca.

§ 2. Natychmiast, gdy wyrok stanie się wykonalny, wikariusz sądowy winien notyfikować go Hierarsze miejsca, w którym małżeństwo zostało zawarte. Hierarcha zaś ma się zatroszczyć, by w księgach małżeństw i ochrzczonych jak najszybciej dokonano adnotacji o orzeczonej nieważności małżeństwa oraz ustanowionych ewentualnie zakazach.

Art. 12 Aby osiągnąć moralną pewność, wymaganą przez przepisy prawne, nie jest wystarczająca przewaga dowodów oraz wskazówek, wymagane jest, aby zostały całkowicie wykluczone wszelkie niejasności dotyczące popełnienia błędu, w przepisach prawnych lub faktycznych, aczkolwiek nie jest wykluczona możliwość wystąpienia błędu.

Art. 13 Jeżeli jedna ze stron oświadczyła, że odmawia otrzymania jakiegokolwiek informacji dotyczącej sprawy, uważa się, że zrezygnowała ona z otrzymania odpisu wyroku. W takim przypadku, może jej zostać doręczona wyłącznie formuła sentencji wyroku.

Art. 5

PROCES MAŁŻEŃSKI SKRÓCONY PRZED BISKUPEM

MI Kan. 1683 - Jedynie do biskupa diecezjalnego należy orzekanie w sprawach o nieważność małżeństwa w procesie skróconym, ilekroć:

1° żądanie zostało zgłoszone przez obydwój małżonków lub przez jednego z nich za zgodą drugiego;

2° przytaczane są okoliczności dotyczące faktów lub osób, poparte zeznaniami lub dokumentami, które nie wymagają przeprowadzenia dokładniejszego badania albo dochodzenia oraz w sposób oczywisty wskazują na nieważność.

MM Kan. 1369. Jedynie do biskupa eparchialnego należy orzekanie w sprawach o nieważność małżeństwa w procesie skróconym, ilekroć:

1° roszczenie zostało złożone przez obydwój małżonków lub przez jednego z nich za zgodą drugiego;

2° zaistniałe okoliczności faktyczne i osobowe, poparte zeznaniami lub dokumentami, nie wymagają przeprowadzenia dokładniejszego badania lub dochodzenia oraz w sposób oczywisty wskazują na nieważność.

MI Kan. 1684 - Skarga powodowa, która rozpoczyna proces skrócony, oprócz tego, co jest wymienione w kan. 1504 winna:

1° przedstawić krótko, całościowo i jasno fakty, na których opiera się żądanie; 2° wskazać dowody, które mogłyby być natychmiast zebrane przez sędziego, 3° zawierać w załączeniu dokumenty, na których opiera się żądanie.

MM Kan. 1370. Skarga powodowa, która rozpoczyna proces skrócony, oprócz przesłanek wymienionych w kan. 1187 winna: 1° przedstawić krótko, całościowo i jasno fakty, na których opiera się roszczenie; 2° wskazać dowody, które mogłyby być natychmiast zebrane przez sędziego, 3° zawierać w załączeniu dokumenty, na których opiera się roszczenie.

MI Kan. 1685 - Wikariusz sądowy w tym samym dekrete, w którym określa formułę wątpliwości, po powołaniu instruktora i asesora wzywa wszystkich, którzy powinni wziąć udział, na posiedzenie, które winno odbyć się w ciągu trzydziestu dni, zgodnie z kan. 1686.

MM Kan. 1371. Wikariusz sądowy w tym samym dekrete, w którym określa formułę wątpliwości, powołuje instruktora i asesora oraz wzywa wszystkich, którzy powinni wziąć udział, na posiedzenie, które winno odbyć się w ciągu trzydziestu dni zgodnie z kan. 1372.

MI Kan. 1686 - Instruktor, o ile to możliwe, winien zebrać dowody podczas jednego posiedzenia i wyznaczyć termin piętnastu dni na przedstawienie uwag na korzyść wężła oraz wniosków obrończych stron, jeżeli takie zgłaszają.

MM Kan. 1372. Instruktor, jeśli to tylko możliwe, winien zebrać dowody podczas jednego posiedzenia i wyznaczyć termin piętnastu dni na przedstawienie uwag na korzyść wężła oraz wniosków obrończych stron, jeżeli takie zgłaszają.

MI Kan. 1687 - § 1. Po otrzymaniu akt, biskup diecezjalny, po konsultacji z instruktorem oraz asesorem, rozważywszy uwagi obrońcy wężła i wnioski obrończe stron, gdy takie zgłoszono, jeżeli osiągnął moralną pewność co do nieważności małżeństwa, winien wydać wyrok. W przeciwnym razie przekazuje sprawę do procesu zwykłego.

§ 2. Pełny tekst wyroku wraz z uzasadnieniem winien zostać jak najszybciej notyfikowany stronom.

§ 3. Od wyroku biskupa przysługuje apelacja do metropolity lub do Roty Rzymskiej; jeżeli wyrok został wydany przez metropolitę przysługuje apelacja do najstarszego sufragana; od wyroku innego biskupa, który nie ma zwierzchnika niższego niż Biskup Rzymski, przysługuje apelacja do biskupa wybranego na stałe przez siebie.

§ 4. Jeżeli w sposób oczywisty wynika, że apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę, metropolita lub biskup, o którym w § 3, lub dziekan Roty Rzymskiej winni ją od razu odrzucić swoim dekretem; jeżeli natomiast apelacja zostanie przyjęta, sprawę należy przekazać do procesu zwykłego na drugim stopniu.

MM Kan. 1373 § 1. Po otrzymaniu akt, biskup eparchialny, po konsultacji z instruktorem i asesorem, rozważywszy uwagi obrońcy wężła, oraz wnioski obrończe stron, gdy takie zgłoszono, jeśli osiągnął moralną pewność o nieważności małżeństwa, winien wydać wyrok. W przeciwnym razie przekazuje skargę do rozpatrzenia w zwykłym procesie.

§ 2. Pełny tekst wyroku wraz z motywacją winien zostać jak najszybciej notyfikowany stronom.

§ 3. Od wyroku biskupa przysługuje apelacja do metropolity lub do Roty Rzymskiej;

jeżeli wyrok został wydany przez metropolitę lub innego biskupa eparchialnego, który nie ma zwierzchnika niżej niż Biskup Rzymski, przysługuje apelacja do biskupa wybranego na stałe wybranego przez siebie, po konsultacji z Patriarchą lub Hierarcha, o którym w kan. 175.

§ 4. Jeżeli w sposób oczywisty wynika, że apelacja na celu jedynie działanie na zwłokę, metropolita lub biskup, o którym w § 3, lub Dziekan Roty Rzymskiej winni ją od razu odrzucić swoim dekretem; jeżeli natomiast apelacja zostanie przyjęta sprawę należy przekazać do rozpatrzenia w procesie zwykłym na drugim stopniu.

Art. 14 § 1 Wśród okoliczności, które pozwalają na rozpatrzenie sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa stosując proces skrócony zgodnie z kanonami 1683 – 1687, należy zaliczyć: brak wiary mogący prowadzić do symulacji konsensu lub błędu w odniesieniu do instytucji małżeństwa, bardzo krótki czas pożycia małżeńskiego, aborcja dokonana dla uniknięcia zrodzenia potomstwa, pozostawanie w relacji pozamałżeńskiej w czasie zawierania małżeństwa lub wkrótce po ślubie, zatajenie bezpłodności, choroby zakaźnej, posiadania potomstwa, pozbawienie wolności, powód zawarcia małżeństwa całkowicie obcy małżeńskiej wspólnocie lub dotyczący nieoczekiwanej ciąży kobiety, przemoc fizyczna w celu wymuszenia zgody na małżeństwo, dysfunkcja psychiczna potwierdzona dokumentacją lekarską, itd.

§ 2 Wśród dokumentów, które podtrzymują wniosek powinna być cała dokumentacja medyczna, która może sprawić, że nie będzie wymagane zasięgnięcie opinii biegłego z urzędu.

Art. 15 Jeżeli została przedstawiona skarga w celu rozpoczęcia zwykłego procesu, jednak Wikariusz sądowy uważa, że może ona zostać rozpoznana w procesie skróconym, doręczając skargę na mocy kan. 1676 § 1 zwróci się do strony, która jej nie podpisała, aby poinformowała sąd, czy zamierza przyłączyć się do złożonego wniosku oraz uczestniczyć w postępowaniu. Ilekroć będzie to konieczne, wikariusz sądowy zwróci się do strony lub stron, które nie podpisały skargi do jak najszybszego uzupełnienia jej na mocy kan. 1684.

Art. 16 Wikariusz sądowy może powołać siebie samego jako instruktora; jednak, jeżeli jest to możliwe, powinien wyznaczyć instruktora z diecezji, z której pochodzi sprawa.

Art. 17. W wezwaniu do sądu zgodnie z kan. 1685, strony zostają poinformowane, o tym że, jeżeli nie przedłożono załączników do skargi, przynajmniej trzy dni przed posiedzeniem sądu, można złożyć propozycje pytań, które będą zadane stronom lub świadkom podczas przesłuchania.

Art. 18 § 1 Strony oraz ich adwokaci mogą uczestniczyć w przesłuchaniu stron oraz świadków, chyba, że instruktor uważa, że ze względu na okoliczności rzeczowe i osobowe, należy postąpić inaczej.

§ 2 Odpowiedzi na pytania zadane stronom oraz świadkom powinny być sporządzone przez notariusza w formie pisemnej, lecz zwięzłe oraz w sposób odnoszący się wyłącznie do istotnych spraw dotyczących małżeństwa będącego przedmiotem sporu.

Art. 19. Jeżeli sprawa zostaje założona przed trybunałem międzydiecezjalnym, wyrok wydaje Biskup miejsca na podstawie, którego ustala się właściwość w rozumieniu kan. 1672. Jeżeli jest więcej niż jeden, należy przestrzegać, o ile to możliwe, zasady bliskości między stronami i sędzią.

Art. 20 § 1 Biskup diecezjalny ustala zgodnie ze swoją roztropnością sposób, w jaki zostanie wydany wyrok.

§ 2 Wyrok, podpisany przez Biskupa wraz z notariuszem, powinien przedstawić motywy podjętej decyzji w sposób zwięzły i uporządkowany oraz być doręczony stronom w ciągu miesiąca od dnia wydania decyzji.